

BOLALAR SPORTINI RIVOJLANTIRISHDA JISMONIY MADANIYAT VA SPORT MUTAXASSISLARINING O‘RNI.

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
“Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi kafedrası” professori:

Eshnazarov Jo‘raqul +998937221829

O‘zbekiston Finlandiya pedagogika instituti
“Jismoniy madaniyat, Sport va maktabgacha ta’lim” fakulteti
“Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limda jismoniy tarbiya va sport yo‘nalishi
II- kurs talabasi, “Sog‘lom hayot sari” ilmiy to‘garagi a‘zosi:
Isroilova Zebiniso Mamadiyor qizi

Kalit so‘zlar: jismoniy madaniyat, bolalar sporti, BO‘SM, boshlang‘ich ta’lim, umumta’lim maktab, sport o‘yinlari, jismoniy rivojlainish, mutaxassis, talyyorlash, ta’lim, ommaviy sport.

Annotatsiya: ushbu maqolada bolalar sportini rivojlantirish va yuksak mahoratli kadrlar tayyorlashda jismoniy madaniyat va sport mutaxassislarining alohida o‘rni, murabbiy sport mashg‘uloti va musobaqasi jarayonida bolalar oldiga sport bilan bog‘liq bo‘lgan muammoli masalalarni qo‘yish va bu muammolarni echishda har bir bolaning o‘zini mustaqil izlanishiga odatlantirish, natijada sportchi sport sohasida yuqori ko‘rsatgichlarga erishish kabilar haqida fikr mulohazalar, tavsiyalar keltirilgan.

Abstract: in this article, the special role of physical culture and sports specialists in the development of children's sports and the training of highly skilled personnel, in the course of sports training and competition, the coach will present problematic issues related to sports to children and solve these problems. Opinions and recommendations are presented about how to accustom a child to independent research, as a result of which the athlete achieves high performance in the field of sports.

Key words: physical culture, children's sports, primary education, primary education, general education school, sports games, physical development, specialist, training, education, mass sports.

Bolalar sportini rivojlantirish va yuksak mahoratli kadrlar tayyorlashda jismoniy madaniyat va sport mutaxassislarining alohida o‘rni bor. Chunki yosh bolalarning sportga bo‘lgan qiziqishlarini anglagan holda ularni sport turlariga yo‘naltirish vazifasi mutaxassis kadrlar tomonidan amalga oshiriladi. O‘zbekiston Respublikasida jismoniy madaniyat va sport sohalarida mutaxassislar tayyorlash masalasiga katta e‘tibor berilayotganligi bejis emas, albatta yurtimizda ushbu sohani yanada rivojlantirish maqsadida ta’limga katta e‘tibor qaratilini kelinmoqda bu borada “Ta’lim tog‘risida”gi qonunning (yangi tahriri 2020 yil 23-setyabr) qabul qilinganligi, buning yaqqol misolidir. O‘zbekiston Respublikasi jismoniy madaniyat va sport mutaxassislarini tayyorlash borasida O‘zbekiston Davlat jismoniy tarbiya oliygohi jismoniy madaniyat fakulteti, Olimpiya zahiralari kasb-hunar sport kollejlarning salmog‘i katta bo‘lib, ularda har yili 1000 dan ortiq jismoniy madaniyat va sport mutaxassislari tayyorlanmoqda. Bu bilim dargohlarida, umumta’lim maktablarida jismoniy madaniyat o‘qituvchilari, sport murabbiylari va darsdan tashqari vaqtlarda

ommaviy sport tadbirlarini o'tkazadigan mutaxassislar tayyorlanadi. Jismoniy madaniyat o'qituvchilarining faoliyati ko'p qirrali bo'lib, ular bir kechada 24-soat bo'lsa, shundan 15-16 soatini o'quvchilar bilan o'tkazadilar. Shuning uchun ham, o'quvchilar jismoniy madaniyat o'qituvchisi bilan kommunikativ aloqalar orqali musobaqalashib bormoqda. Masalaning boshqa tomoni shundaki, jismoniy madaniyat darslarida olgan bilimlarini sinfdan va darsdan tashqari vaqtlarda sport to'garaklariga qatnashib, mukammalashib turishlari o'quvchilarning sport mahoratlarini oshirishga ko'maklashib boradi. Bunda ham jismoniy madaniyat o'qituvchisining katta ahamiyati bor.

Jismoniy madaniyat va sport mutaxassislari tayyorlayotgan bilim maskanlarida katta mas'uliyat yuklatiladi. Chunki keyingi yillarda viloyat, shahar va tuman qishloqlarida istiqomat qilayotgan bolalarni har tomonlama bilimli qilib tarbiyalash masalasi dolzarb kasb etdi. Buning uchun jismoniy madaniyat mutaxassislari tayyorlash jarayonida, qishloqlarda yashayotgan bolalar xususiyatlarini hisobga olish, imkoniyati bo'lgan maktablar jismoniy madaniyat darslarini o'tishga bog'liq bo'lgan bilimlarni mutaxassislarga o'rgatib berishlari kerak. Aks holda, mashqlarni hamma umumiy tarzda olib borgan bilan maqsadga erisha olmaydi. Bugungi kunda bolalar sportini rivojlantirishga e'tibor berilayotgan bo'lsada, bunday holat hozirgi zamon talabiga javob bermaydi. Kadrlar o'z ishiga sodiqlik bilan xizmat qilmasalar, bu soha muammoligicha qolaveradi. Fidoyi deganda o'z kasbini va ishini sevgan holda tinimsiz ish olib borishni ko'ramiz va eng avvalo, turli tumanlarda g'olib bo'lgan o'quvchilarning milliy xususiyatlariga qarab mashqlarni me'yorlab borish maqsadga muvofiq.

Organizm o'zining tez o'sishi bilan farq qiladi. Shuning uchun tez sur'atda rivojlangan organizm mashqlarni oson o'zlashtira oladi. Shunday ekan, organizm mashqlarni oson va qiyin bajarishiga qarab ham o'quvchilar turli guruhlarga bo'linishi muqarrardir. Bunday holatda o'quvchilarning psixologik imkoniyatlari ya'ni ularning irodasi, kuchi, qiziqishi kabi jismoniy sifatlari, fazilatlar va imkoniyatlarini hisobga olish sportga yo'naltirishda maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning uchun pedagogik mutaxassis kadrlar o'z ishlariga o'ta mas'uliyatli bo'lishi, hozirgi zamonaviy bilimlarni o'zlarida mujassam etishlari kerak. Bunda o'quvchilarning jismoniy rivojlanish xususiyatlarini doimiy ravishda o'rganib, ularni jismoniy tarbiyalash va sport turlariga shug'ullantirish bo'yicha rejalariga o'zgarishlar kiritib borishlari kerak.

Bugungi kunda jismoniy madaniyat va sport mutaxassislari tayyorlaydigan o'quv dargohlari tomonidan har yili 1000 ga yaqin tayyorlanadigan kadrlar umumta'lim maktablarida etishmaydi. Agar, umumta'lim maktablarida, faraz qilaylik, haftasiga har bir sinfdan 4-5 soat jismoniy madaniyat darsi o'tkazalidigan bo'lsa, unda jismoniy madaniyat mutaxassisi, kadrlar etishmasligi muqarrar. Buning uchun har yili Oliy bilim dargohlarida qariyb 4-5 mingga yaqin jismoniy madaniyat o'qituvchilari tayyorlanganda umumta'lim maktablarini jismoniy madaniyat o'qituvchilari bilan ta'minlash mumkin bo'ladi. Ayni vaqtda 10-15% umumta'lim maktablarida sport razryadlari, maxsus ma'lumoti bo'lmagan sportchi mutaxassislar jismoniy madaniyat darslarini o'tib kelmoqda. Biz xohlaymizki kadrlar asosiy shaxs sifatida bolalar sportini rivojlantirishimizda muhim vosita bo'lib xizmat qilsin. Bu masalaning bir

tomoni. Masalaning ikkinchi tomoni shundaki, bu holat sinfdan va maktabdan tashqari sport ishlarini rivojlantirishda bolalar va o'smirlar sport maktablari murabbiylari yordamida sport to'garaklari, sport musobaqalarini amalga oshirib borishning o'ziga xos muammolarini keltirib chiqaradi.

Bu qiyinchiliklar obyektiv va subyektiv sabablarga ega va o'ylaymizki, ular asta-sekin bartaraf etiladi. Subyektiv qiyinchiliklarni engishda faqat yaxshi ko'nikma, malaka va mumkin qadar har tomonlama bilim bo'lishi kerak. Yuqorida keltirilgan subyektiv muammolarni bartaraf etish jarayoni biroz qiyinchilik bilan kechadi. Unda maxsus tarbiyaviy maqsad bo'lib, yuqori sport mahoratini talab etadi. Obyektiv qiyinchiliklarni bartaraf etish esa ustoz – murabbiylar hamda joylarda ommaviy sport ishlarini yaxshi tashkil qilish, barcha imkoniyatlardan foydalanish bilan amalga oshiriladi. Maxsus pedagogik jismoniy madaniyat ma'lumoti bo'lganlarni shartli ravishda 1-guruhga, xuddi shunday ma'lumoti, ya'ni maxsus ma'lumoti bo'lmaganlarni 2-guruhga bo'lamiz. Bizdagi ma'lumotlarga ko'ra, ommaviy sport ishlarini tashkil qiluvchilarda 45% ini 1-guruh murabbiylari tashkil qilsalar, 55% ni, jismoniy madaniyat o'qituvchilaridan, 24-31% ni 2-guruhdagilar tashkil etishadi. Bunda ustoz-murabbiylarning tayyorgarliklari darajasini amaliyotda aniqlashda jismoniy mashqlarning qiyinchiligi, xarakteri hisobga olinadi. Birinchi guruhdagi ustoz-murabbiylar ikkinchi guruh, murabbiylarga qaraganda ancha zehni bo'ladilar, chunki ikkinchi guruh ustoz-murabbiylari to'g'ri kelgan ishlarni bajarishga qaror qiladilar. Ana shuning uchun ham jismoniy madaniyat o'qituvchilari tayyorlaganda ularning har tomonlama tayyorlanishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning uchun sport pedagogik fanlarini yaxshi o'zlashtirishlari shu bilan bir qatorda anatomiya, fiziologiya, jismoniy madaniyat nazariyasi fanlarini, aylanma tizimda sport mashqi jarayonini yaxshi bilishlari kerak bo'ladi va hokazo.

Bolalar sportini rivojlantirishda sport moddiy-texnika bazasining ahamiyati katta. Bolalar o'rtasida jismoniy madaniyat va sportni rivojlantirishda moddiy-texnika bazasi asosiy ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir sohada o'zining moddiy-texnika bazasi bo'lishi muhimdir. Ayniqsa, bolalar sportining 1-sinfdan 9-sinfgacha va kasb-hunar kollejarining guruhlarida, bilim maskanlarida rivojlanishi doirasiga jismoniy madaniyat davlat dasturidan o'rin olgan gimnastika, engilatletika, sport o'yinlari (basketbol, futbol, voleybol, qo'l to'pi), kurash, suzish, harakatli o'yinlar kiradi. Bu sport turlarini rivojlantirishda har har qaysi bilim maskanlari rejasi faqat qog'ozda qolib ketishi natijasida bolalar sport to'garaklari 10 yil ichida pasayib qoldi. Buning birinchi sababi shundaki, savdo do'konlarida sotiladigan sport jihozlari haddan tashqari qimmatlashib, sotib olish muammosi paydo bo'ldi. Ayrim sport jihozlarini pul ko'chirish yo'li bilan sotib olish mumkin. Ammo ayrimlarini pul ko'chirish yo'li bilan ham sotib olish mumkin emas. Chunki do'konlarning ko'pchilik qismi shaxsiy tijorat do'konlariga aylantirilgan. Shuning uchun faqat naqd pulga sotib olish mumkin. Savdo va tijorat do'konlari shaxsiy do'konlarga aylanishi natijasida sport anjomlarini olish tizimi buzilib ketganini ko'ramiz. Bizning bu yo'nalishdagi tahlilimiz shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekiston Respublikasida bolalar sportini rivojlantirish muhitini yaratish har bir rahbarning muhim vazifasiga aylanishi kerak. Shuning uchun xalqimiz orasida shunday hikmatli so'z bor: "Niholning o'sishi bog'bonga bog'liq". Sportning

rivojlanishi moddiy-texnika bazasiga bog‘liq deb yana bir karra eslatmoqchimiz. Oxirgi yillarda bolalar sportini rivojlantirishda, ayniqsa, bolalar bog‘chasida bu borada amaliy ishlarga qaratilgan keng ko‘lamli rejalar tuzilgan. Bugungi kunda respublikamizdagi bolalar bog‘chalarida 27 ta, jismoniy tarbiya va sport saroylarida 3453 ta turli o‘lchovlardagi ochiq sport maydoni, 144 ta turli hajmdagi yopiq inshootlar mavjud. Shunday sharoitlar umumta‘lim maktablarida qanday, degan savol tug‘iladi. Albatta umumta‘lim maktablari turli hududlarda joylashganligi bir qator muammolarni yuzaga keltiradi. Sport inshootlari deganda nimani tushunish kerak? Gap shundaki, Baxmal, Zomin, Nurota, Urgut, Qo‘shrabot, Chirchiq kabi tog‘ hududlarida joylashgan sport zallari zamonaviy bo‘lmaganligi sababli yosh sportchilarni sportga jalb qilish qiyinchilik tug‘diradi. Shunday bo‘lsada, imkoniyat topib sportga qiziqishi bo‘lgan yoshlarni hech bo‘lmaganda 50-60 % jalb qilish maqsadga muvofiq.

Har qaysi umumta‘lim maktabi sport maydoni uchun alohida joy ajratadi. Manashu maktablardagi jismoniy madaniyat va sport mashg‘ulotlari o‘tkazish uchun alohida sport turlari bo‘yicha maydonlar tashkil etiladi. Sport maydonlarining o‘lchamlari maktabning sharoitiga qarab belgilanadi. Unda o‘quvchilar soni hisobga olinishi shart. Qishloq joylarda joylashgan sport maktablaridagi sport maydonlari qurilishi uchun er maydoni etarli.

Mamlakatimizga bolalar sportiga alohida e‘tibor berilmoqda. Bu o‘rinda jismoniy tarbiya va sport muhim rol o‘ynaydi. BO‘SMning sport inshootlari va ularga zarur bo‘lgan asbob-uskunalar, jihozlar sportchilarga ust kiyim- boshlar bilan ta‘minlashda olg‘a siljishlar yuz berdi.

Futbol, engil atletika, kurash, tennis, baketbol, sharqona yakka kurashlar va boshqa sport turlari bo‘yicha iqtidorli murabbiylarni ko‘rik-sinovlardan o‘tkazish, ularning malakalarini davr talablari asosida takomillashtirishga kirishilmoqda. Samarqand tumanlaridagi shahar Xalq ta‘limi, “Yoshlik”, “Talaba”, “Sport uyushmalari” o‘z faoliyatlarini kuchaytirmoqda. Yana e‘tiborli tomonlaridan biri shundaki juda ko‘p BO‘SMda bolalarni sportga jalb qilishda joylarda o‘tkaziladigan turli xil musobaqalarni kuzatish, tanlab olingan bolalarni maxsus sinov-tajribalardan o‘tkazish, ularning sportga bo‘lgan havas-qiziqishlarini suhbatlar orqali bilish nazariy bilimlar hamda tushunchalarga ega bo‘lgan darajalarni aniqlash kabi eng zarur ijtimoiy-pedagogik jarayonlarga kirishilmoqda. Bu o‘z navbatida an‘anaviy jismoniy tarbiya va sport bayramlarni (chaqqonlik, nafosat, go‘zallik, “Balli yigitlar”, “Balli qizlr” “Quvnoq startlar”, “Olti kuz”) va sport turlariga (voleybol, basketbol, futbol va hokazo) bag‘ishlangan an‘analar o‘tkazish o‘quvchi-yoshlarning sog‘lom rivojlantirishiga va jismoniy baquvvat bo‘lishiga yordamlashmoqda.

Bolalarning maktabda jismoniy mashg‘ulot va sportning odam organizmiga ta‘sirini chuqur anglab etmasligi, o‘zi sevgan birorta sport turi bilan mustaqil mashq qilishni o‘rganmaganligi natijasida talabalik davrida ham jismoniy madaniyat normalarini topshirish jarayonida yaxshi yutuqlarga erisha olmaydi.

Xulosa. Murabbiy sport mashg‘uloti va musobaqasi jarayonida bolalar oldiga sport bilan bog‘liq bo‘lgan muammoli masalalarni qo‘yish va bu muammolarni echishda har bir bolaning o‘zini mustaqil izlanishiga odatlantirish lozim. Natijada sportchi sport sohasida yuqori ko‘rsatgichlarga erishishda, katta ehtiroslilik bilan yangi taktik musobaqalashish uslublarini izlaydi va qiyinchiliklardan qo‘rqmaydigan bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Eshnazarov.J.E. “O‘zbekistonda jismoniy madaniyat tarixi va uni boshqarish” 2008 yil.
2. Yefimov A.S. Tarbiyachi shaxsini shakillantirish Samarqand SamDu nashiriyoti 1978 yil.
3. Raximov S.R “Abu Ali Ibn Sinoning pedagogik qarashlari” Toshkent 1964 yil.
4. Raximov S.R “Pedagogicheskaya antologiya” O‘zbekiston Moskva 1986 yil.
5. Lex.uz “O‘zbekiston qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.